

Dr hab. Tomasz Homa SJ, prof. AIK
Wydział Filozoficzny
Akademia Ignatianum w Krakowie
ul. Kopernika 26, 31-501 Kraków

Recenzja rozprawy doktorskiej mgra Roberta Godka
Fundamenty wspólnoty w ujęciu Dietricha von Hildebranda

Promotor: prof. dr hab. Aleksander Bobko

Stępcina, Rzeszów, Kraków 2017

1. *Struktura formalna rozprawy*

Rozprawa doktorska mgra Roberta Godka, zatytułowana *Fundamenty wspólnoty w ujęciu Dietricha von Hildebranda*, napisana pod kierunkiem prof. dra hab. Aleksandra Bobko, na Wydziale Filozoficznym Uniwersytetu Papieskiego Jana Pawła II w Krakowie, zawiera: stronę tytułową, *Opis bibliograficzny pracy*, *Abstrakt* i *Słowa kluczowe*, *Motto*, *Spis treści*, *Wprowadzenie* i dziewięć rozdziałów, z których rozdział dziewiąty, zatytułowany *Podsumowanie i zakończenie*, stanowi zakończenie całej rozprawy oraz *Bibliografię* – łącznie 152 strony. Zawiera ona także *Oświadczenie* w sprawie udostępniania pracy przez Archiwum UPJPII w Krakowie (str. 153), jak również *Oświadczenie kierującego pracą* oraz *Oświadczenie autora pracy* (str. 154).

2. *Problem badawczy*

Podjęty przez mgra Roberta Godka problem badawczy, to filozoficznie rozumiane zagadnienie wspólnoty w ujęciu Dietricha von Hildebranda, analizowane przez niemieckiego filozofa w sposób kompleksowy w *Metafizyce wspólnoty. Rozważaniach nad istotą i wartością wspólnoty*, w dziele opublikowanym przez niego w Niemczech, w 1930 roku.

3. *Metoda badawcza*

Autor rozprawy doktorskiej stosuje, zasadniczo, dwie metody badawcze lub też ich elementy, które można wskazać w oparciu o analizę recenzowanego tekstu, jako że sam o nich wprost nie mówi, mianowicie metodę analityczno-hermeneutyczno-rekonstrukcyjną oraz metodę analityczno-porównawczą.

Dzięki pierwszej z nich Doktorant stara się rekonstruować najpierw historyczne konteksty oraz ideowe inspiracje i założenia filozofii Dietricha von Hildebranda, jako filozofii posługującej się metodą fenomenologii realistycznej, zwracając szczególną uwagę na wyłożone w dziele *Czym jest filozofia*. Hildebrandowskie rozumienie istoty filozoficznego poznania, którego podstawę stanowi poznanie aprioryczne, w jego rozumieniu tego terminu, a które to poznanie odgrywa kluczową rolę w filozoficznych analizach i argumentacjach przedstawionych w *Metafizyce wspólnoty*. Następnie zaś, koncentrując swoje analizy głównie na *Metafizyce wspólnoty*, rekonstruuje Hildebrandowskie rozumienie wartości, metafizycznego statusu człowieka, międzyosobowych relacji oraz konstytutywnych aspektów wspólnoty – jej istoty, podstawowych form i jej wartości (por. str. 71), zagadnień będących szczegółowym przedmiotem tej rozprawy.

Druga z metod służy Doktorantowi do poszukiwania odniesień i prowadzenia, w pierwszych rozdziałach, wstępnych analiz porównawczych Hildebrandowskiej filozofii ze znaczącymi dla badanego zagadnienia teoriami, czyli głównie z teorią społeczeństwa Ferdynanda Tönniesa oraz teorią wartości Maxa Schelera.

Prowadzone w pierwszych rozdziałach rozprawy badania z użyciem tych metod, w rozdziałach kolejnych zostają stopniowo ograniczane, zwłaszcza w zakresie badań porównawczych, na rzecz głównie rekonstrukcyjnej analizy tekstu.

4. Bibliografia

Gdy idzie o materiały źródłowe, jak podaje Doktorant: „W argumentacji wykorzystano polskie i obcojęzyczne materiały źródłowe, tj. 76 pozycji bibliograficznych odnoszących się do analizowanego zagadnienia” (*Abstrakt*, str. 2). 15 z nich, to literatura podmiotowa, zaś kolejne 61 stanowi literatura przedmiotowa. Podany przez Doktoranta materiał źródłowy nie budzi moich znaczących zastrzeżeń, budzi natomiast pewien niedostyt. Wspomniany niedostyt budzi zarówno staranność zestawienia materiału źródłowego w *Bibliografii*, jak i kompletność jego merytorycznie istotnego doboru.

Co się tyczy staranności dokonanego w *Bibliografii* zestawienia publikacji, niedostyt ten jest spowodowany nieobecnością w niej prac Adolfa Reinacha, którego Dietrich von Hildebrand uważał „za swojego prawdziwego nauczyciela na drodze filozoficznej” (str. 49, przypis 232), i którego ważne dzieło Doktorant przywołuje w cytowanym przypisie. Podobnie rzecz się ma

także z brakiem w *Bibliografii* znaczącej pracy Maxa Schelera poświęconej między innymi jego rozumieniu wartości, zatytułowanej *Der Formalismus in der Ethik und die materiale Wertethik*, której część poświęcona wartościom, czyli *Materialne apriori w etyce*, została opublikowana w języku polskim w numerze 162 „Znaku”. Wygląda na to, że sygnalizowana ich nieobecność w wykazie bibliograficznym jest efektem przeoczenia, jako że Doktorant wspomina w swojej pracy zarówno o materialnej etyce wartości Maxa Schelera (str. 33), i o przywołanym powyżej jego dziele (str. 39), jak i o pracy Adolfa Reinacha *Die apriorischen Grundlagen des bürgerlichen Rechtes* (str. 49).

Wspomniany niedosyt, tym razem w zakresie merytorycznego doboru tekstów, budzi natomiast nieobecność w *Bibliografii* prac między innymi Nicolai Hartmanna. Zaś wśród prac autorów uwzględnionych w *Bibliografii*, przykładowo, rozważań Romana Ingardena pt. *Czego nie wiemy o wartościach. Uwagi o względności wartości*, które stanowią interesujący głos problematyzujący zagadnienie wartości, nie tylko w jego Schelerowskim ujęciu, temat fundamentalnie ważny dla Hildebrandowskiej koncepcji wspólnoty.

Wreszcie, nie wiem dlaczego Doktorant nie uwzględnił w niej własnego dorobku naukowego wpisującego się skądinąd bezpośrednio w badaną problematykę, mianowicie studium *Istota poznania filozoficznego według Dietricha von Hildebrandta*, opublikowanego w „Logos i Ethos”, 2015, 2 (39), s. 117–136.

5. Styl

Nieczęsto zdarza się spotkać teksty rozpraw naukowych pisane zrozumiałym dla czytelnika językiem oraz w sposób niewymagający męczących poszukiwań utraconych w trakcie lektury wątków. Tego rodzaju stan rzeczy, w stopniu dużo bardziej niż wystarczającym, ma miejsce w przypadku recenzowanej rozprawy, którą cechuje zrozumiały zarówno język, jak i treściowy podział pracy.

6. Redakcja tekstu

Analizując recenzowaną rozprawę od strony redakcji tekstu, należy stwierdzić, że jej poziom edytorski, generalnie rzecz ujmując, nie budzi zastrzeżeń, chociaż przynajmniej w jednym przypadku budzi moje zdziwienie. Rzeczą budzącą wspomniane zdziwienie jest sposób skonstruowania *Spisu treści*, polegający zarówno na zastosowaniu podziału rozprawy na rozdziały (I – IX), przy równoczesnym zachowaniu ciągłości numeracji podrozdziałów całej

rozprawy (§ 1 -- § 36), jak i na sposobie numeracji tychże podrozdziałów mianowicie, jako paragrafów. Chętnie usłyszałbym uzasadnienie zastosowania tak nietypowej formy spisu treści. Ponadto, jak to zwykle bywa nie tylko w przypadku naukowych rozpraw, Doktorant nie ustrzegł się wymienionych poniżej potknięć redakcyjnych, które wymagają stosownych korekt.

1. *Literówki* – można je znaleźć na stronach: 7, 11 – przypis 49, 14, 39, 45, 49, 53, 92, 126, 132.
2. *Brak jednolitego sposobu zapisu tytułów publikacji książkowych w przypisach* – Autor stosuje zarówno zapis przy użyciu „” jak i kursywy. Zapis tytułu z użyciem „”: 27, 48, 57, 115; zapis z użyciem kursywy – przykładowo przypis 179 i następne.
3. *Niejednolitość zapisu powtarzających się danych bibliograficznych w przypisach* – są one podawane raz w pełnej wersji, a innym razem w skróconej. Przykłady: *Słownik społeczny* – przypis 59 (kompletny), 71 (kompletny), 73 (skrót: *Słownik społeczny...*, dz. cyt.), 75 (skrót: *Słownik...*, dz. cyt.).
4. *Niejednolite skracanie tytułów w przypisach* – przykłady: *Czym jest filozofia* → *Czym jest filozofia...* przypis 227; *Czym jest...* przypis 231 i następne. *Metafizyka wspólnoty. Rozważania nad istotą i wartością wspólnoty* → *Metafizyka wspólnoty. Rozważania nad istotą...* przypis 366; *Metafizyka wspólnoty. Rozważania nad istotą i wartością...* przypis 371; *Metafizyka wspólnoty...* przypisy 372, 376 i 387; *Metafizyka ...*, przypisy 392 i następne. *Słownik społeczny* → *Słownik społeczny...*, przypis 73; *Słownik...*, przypis 75.
5. *Niefortunne słowa, skróty i wyrażenia* – str. 13, użycie przymiotnika „unikalny” zamiast „unikatowy”. (zwyczaj językowy dopuszcza oba przymiotniki, sens zdania jednak zdaje się preferować użycie przymiotnika „unikatowy”, ale, oczywiście, można się spierać, kto ma rację); str. 20, „po II wojnie św.” („św.” to skrót przymiotnika „święty”, a nie „światowy(a)"); str. 116 – „W związku z tym, że [wspólnoty materialne] wyrastają [...] z głębszych warst osoby [...]. oparte są o centralną rolę sfery wartości”, (raczej: osadzone są one w sferze wartości, która to sfera odgrywa centralną rolę w ich konstytucji. „bowiem jej *virtus unitiva* jest czynna w samej konstytucji tworu wspólnotowego”).

7. *Warstwa merytoryczna rozprawy*

Biorąc pod uwagę merytoryczną warstwę recenzowanej rozprawy, zdaje się, że można w niej wyróżnić trzy istotne części tworzące korpus pracy.

Część pierwsza (rozdziały I – III). to kreślony przez Doktoranta szerszy i węższy kontekst historyczny i filozoficzny, posiadający istotne znaczenie zarówno dla uchwycenia ważności, złożoności i problematyczności zagadnienia wspólnoty, jak i dla zrozumienia zastosowanego przez Dietricha von Hildebranda filozoficznego instrumentarium w celu zbadania jej istoty, podstawowych form i konstytuujących ją wartości. Tego rodzaju kontekst Doktorant rekonstruuje:

- a) przywołując rozumienie wybranych pojęć takich jak między innymi: byt społeczny, wspólnota, więź społeczna, społeczeństwo, naród, ojczyzna, państwo;
- b) przybliżając teorię „Ferdynanda Tönniesa i jego rozumienie kategorii *Gemeinschaft* [i *Gesellschaft* – przyp. TH], jako że w przekonaniu autora niniejszej pracy stała się ona punktem wyjścia m.in. dla rozważań Dietricha von Hildebranda” (str. 15);
- c) analizując zastosowaną przez Hildebranda do analizy wspólnoty metodę badawczą mianowicie metodę fenomenologii realistycznej, wypracowaną „w pierwszym okresie filozofii Husserla” (str. 33);
- d) zarysowując teorię wartości w ujęciu Maxa Schelera, przyjmującą ich obiektywne istnienie oraz głoszącą, że „wszystkie możliwe wartości są «ufundowane» na wartości nieskończonego ducha osobowego i stojącego prze nim «świata wartości»” (M. Scheler, *Materialne apriori w etyce*, „Znak”, nr 162, s. 1528;
- e) przedstawiając założenia aksjologicznego i teocentrycznego personalizmu Dietricha von Hildebranda oraz jego rozumienie poznania filozoficznego.

Analiza tej części rozprawy skłania mnie do sformułowania dwóch pytań, na które oczekiwałbym odpowiedzi w trakcie obrony.

Pierwsze z nich dotyczy zasadności formułowanej przez Doktoranta tezy, że „Hildebrand podobnie jak inni myśliciele XX w. zaczerpnął od Tönniesa przede wszystkim ideę *Gemeinschaft* jako wspólnoty innego typu niż tylko formalnie zespolona grupa niezależnych jednostek” (str. 32). – Racją, dla której stawiam to pytanie jest fakt, że Hildebrand w *Metafizyce wspólnoty* zdaje się nie odwoływać w żadnym miejscu swoich rozważań do poglądów Tönniesa, a sam Doktorant również nie wskazuje w swojej rozprawie tekstów filozofa, które potwierdzałyby tego rodzaju tezę.

Pytanie drugie dotyczy filozoficznego stanowiska Doktoranta w dwóch kwestiach istotnie związanych z zagadnieniem wspólnoty, jej istoty i wartości.

1. W kwestii Hildebrandowskiego uzasadnienia istotnego dla jego metafizyki wspólnoty faktu, że „w trakcie naszych rozważań będzie wielokrotnie mowa o Chrystusie, o Kościele czy też o sprawach, które w rozmaity sposób do tej sfery należą, jak np. sakrament małżeństwa, a także o pewnych postaciach miłości, przede wszystkim jednak o ich najgłębszym i ostatecznym osadzeniu w Chrystusie. Tego, co na ten temat będzie powiedziane, nie należy rozumieć tak, jakoby chodziło o stwierdzenie realnego charakteru jakichś elementów pozytywnego Objawienia – czy to wprost, czy w założeniu. Raczej stwierdzamy przy tym wyłącznie stany faktyczne, dotyczące przedmiotów „nadprzyrodzonych” jedynie pod względem ich istotowej treści idealnej, nie orzekając tym samym jeszcze nic o realnym charakterze tych przedmiotowości” (D. von Hildebrand, *Metafizyka wspólnoty*, str. 33).
2. W kwestii Hildebrandowskiego twierdzenia, że „zakres treściowy Kościoła jako Mistycznego Ciała Chrystusa [...] tworzy [...] nie jakiś szczególny rodzaj wartości, lecz kwintesencja ich wszystkich – i to nie tylko wszystkich wartości naturalnych, lecz wartości najwyższych, które ukazały się dopiero w Objawieniu” (tamże, str. 301-302).

Pytanie: Czy Doktorant podziela, czy też nie, stanowisko Hildebranda, według którego tego rodzaju argumentacje posiadają status argumentacji filozoficznych, i jak filozoficznie uzasadnia swoje stanowisko w tych kwestiach?

*

Część druga (rozdział IV), to część poświęcona osobowym podstawom wspólnoty, w której Doktorant podejmuje analizę istotnej składowej Hildebrandowskiej, personalistyczno-aksjologicznie rozwijanej, metafizyki wspólnoty, rekonstruuje jego rozumienie metafizycznego statusu osoby, form duchowej styczności, formalnego i materialnego charakteru relacji interpersonalnych, miłości, inkorporacji relacji osobowej w obiektywną sferę wartości oraz związku między wartością i więzią.

*

Część trzecią, którą można wyróżnić w recenzowanej pracy otwiera rozdział piąty, a zamyka rozdział ósmy. Zawarte w niej analizy obejmują najważniejsze aspekty badanego zagadnienia.

czyli kwestie dotyczące: specyfiki przestrzeni międzyosobowych, czynników wspólnototwórczych, warunków i sposobów istnienia wspólnot, ich apriorycznych różnicowań, występujących między nimi relacji oraz panującej wśród nich hierarchii. Zatem tę część filozofii wspólnoty, którą Dietrich von Hildebrand przedstawił w drugiej, trzeciej i czwartej części *Metafizyki wspólnoty*. Lektura tej części, traktującej o istocie wspólnoty, ontycznym zazębianiu się wspólnot i hierarchii wartości wspólnot, skłania mnie do sformułowania dwóch pytań. Pierwsze z nich dotyczy Hildebrandowskiego rozumienia substancjalności osoby, natomiast drugie, jego rozumienia „kwintesencji wszystkich wartości”.

1. Na stronie 109 rozprawy, Doktorant referując poglądy Hildebranda pisze: „Wspólnota w ujęciu niemieckiego myśliciela nie jest również osobą zbiorową (niem. *Gesamtperson*), nie przysługują jej bowiem te cechy, które przysługują osobie. Nie jest bowiem substancją prostą, niezłożoną, a włączone w nią jednostki, mimo że zjednoczone, nie mogą zostać pozbawione swej indywidualności – «[...] nie mogą się nigdy stopić w nową osobę»”. Pytanie: Czy osoba według Hildebranda jest substancją prostą, niezłożoną, jak zdaje się sugerować przytoczony cytat?
2. Na stronie 138 Doktorant stwierdza: „Kościół jako jedyna w swoim rodzaju wspólnota określona jest przez wartość najwyższą – «kwintesencję wszystkich wartości»⁷³⁵, jaką jest świętość”. Pytanie: O jaką „świętość”, jak definiowaną, chodzi w tym stwierdzeniu?

8. Wniosek

Biorąc pod uwagę całość rozprawy doktorskiej mgra Roberta Godka, *Fundamenty wspólnoty w ujęciu Dietricha von Hildebranda*, stwierdzam, że – pomimo uwag i zastrzeżeń, o których była mowa powyżej – recenzowana rozprawa spełnia wymogi stawiane pracy doktorskiej. Wnoszę zatem o dopuszczenie mgra Roberta Godka do dalszych etapów przewodu doktorskiego.

